

Martonyi János

MI ÉS A VILÁG

Lezáratlan és eldönthetetlen az a magyar történelemtudományban és köznapi gondolkodásban egyaránt élő vita, hogy sorsunkat vajon döntően és alapvetően mindig *külső tényezők* határozták-e meg, vagy a lényeg mindig rajtunk múltott, az adott külső feltételek által teremtett történelmi helyzetben hozott helyes vagy helytelen döntésünkön. Még az utolsó két évtized történetének elemzéseiben is gyakran felbukkan a tétel, hogy saját szerepünk a rendszerváltozásban elenyésző volt, mindent meghatározott a világhelyzet alakulása, a szuperhatalmak megállapodása. Ezzel szemben felhozható, hogy az egyik szuperhatalom már az összeomlás szélén állott, vezetésének a világról és saját magáról alkotott képe finoman szólva nem volt tisztázott, alkupozíciója rendkívül meggyengült, és hanyatlásában a vetélytársával folytatott gazdasági és stratégiai verseny elvesztése mellett döntő szerepet játszott egy lengyel pápa, egy ugyancsak lengyel villanyszerelő, de még talán az óvatos és ellentmondásos magyar reformtörekvések is.

A vita tehát valójában csak a *mértékről* szólhat, és az álláspontok e tekintetben sem lehetnek sohasem egységesek. Ha a múltra vonatkozóan nem lehet teljes egyetértésre jutni, hogyan alkossunk egységes nemzetstratégiát, amely a mindenki által elfogadott mértékben és módon veszi figyelembe a külső tényezőket és egyben kísérli meg kijelölni a nemzet és az ország mozgásterét, cselekvési lehetőségeinek határait és feltételeit.

Akárhogy is ítéljük meg a külső feltételek súlyát és szerepét, egy dolog kétségtelen: a sikeres nemzetstratégia meghatározásának nélkülözhetetlen feltétele, hogy e külső feltételek, tényezők alakulását a lényegyet illetően *helyesen mérjük fel*. Sokan mondták és írták, hogy a magyarság történelme során többször elvétette a külső körülmények számbavételét, és egyes nagy kihívásokra téves, helytelen válaszokat adott.¹ Példa lehet erre a 20. század, de gyakran visszatérő vélemény, hogy az Oszmán Birodalom súlyát sem ítéltek meg helyesen, és az akkori geopolitikai helyzetben reálisabb és talán sikeresebb politika lett volna a kétévszázados harc helyett az együttműködés, a megállapodás keresése. E példát csak azért említem, mert nem értek vele egyet. Éppen az akkori „globális” összefüggések helyes – utólagos – megértése teszi világossá, hogy a magyarság egyetlen helyes válasza az ellenállás volt, és az igazi baj abban állott, hogy ezt a stratégiai döntést a nemzet egésze nem ismerte fel és nem támogatta. Értelmetlen persze a „mi lett volna, ha?” kérdés feltétele, de mégsem tűnik irreálisnak, ha arra gondolunk, hogy az Oszmán Birodalomba történő betagozódás esetén jelenlegi helyzetünk talán a legjobban Boszniaéhoz lenne hasonlítható.

Ami a külső feltételek 21. századi alakulását illeti, két alaptételt érdemes leszögezni. A globális folyamatok és rendszerek felerősödése következtében a külső tényezők befo-

¹ Vö. MATOLCSY György: *Amerikai birodalom. A jövő forgatókönyvei*, Heti Válasz, Budapest, 2004, 17–19.

lyása erősebb és közvetlenebb, mint korábban bármikor. *Jobban függünk a világtól, mint valaha*, és a globális folyamatok mikénti alakulása elkerülhetetlen hatást gyakorol nemcsak a mi nemzeti közösségünkre, hanem valamennyi országra. A globalizációként jellemzett folyamat egyik fontos tényezője kétségkívül a *globális kockázatok* megjelenése,² amely kihívások ugyan változó mértékben érinthetik a különböző lokális egységeket, az egyes veszélyek lokálisan realizálódnak, azaz sújtanak le egyes közösségekre, de a veszély állandó és mindenkit érint. Ebből következik a felismerés, hogy a védekezés is csak univerzális keretek között lehet hatékony, ezért kell az egyébként ontológiailag egységes emberiségnek „akaratlan közösség”-ből tudatos közösséggé válnia, amelyik legalább a közös veszélyeztetettség okán felismeri a közös cselekvés szükségességét. A globális felmelegedésnek egy évtizeddel ezelőtt sokan még a tényét is vitássá tették, az emberi közrehatást is komoly tényezők vonták kétségbe akár néhány esztendővel ezelőtt is. Ma már csak a mértékről folyik a vita és arról, ami a legfontosabb, hogy milyen intézkedésekkel lehet a felmelegedésre gyakorolt emberi hatást mérsékelni. A társadalmi egyenlőtlenség növekedéséről vagy csökkenéséről még folynak a viták, mindkét fél fel tud hozni meggyőzőnek tűnő érveket és adatokat, de önmagában az a tény, hogy erről komoly és értelmes vita folyik, jelzi, hogy a témát nem lehet megkerülni, mivel az egyenlőtlenség növekedése mind globálisan, mind pedig a lokális közösségeken belül súlyos feszültségeket és konfliktusokat okozhat. A gazdasági/pénzügyi kockázatok kezelése lényegében már évtizedek óta folyik, más kérdés az, hogy ebben a kérdésben, tehát a szabályozás szükségességében, irányában, tartalmában, módszereiben ütköznek a legélesebben az álláspontok, éspedig nemcsak az érdekek különböző volta, hanem a már kialakult markáns ideológiai háttér miatt.

A külső tényezők persze nem merülnek ki a globális folyamatok hatásában, annál is inkább, mivel ezek a folyamatok mindenütt az adott lokális körülmények között érvényesülnek. Az általuk kiváltott cselekvés is jelentős részben lokális kell hogy legyen, akár kontinentális, akár regionális, akár állami keretek között történik ez.

A másik fontos fejlemény a külső tényezők érvényesülésének területén az oksági folyamatoknak a hírközlés és a szélesebb értelemben vett kommunikáció fejlődésének köszönhető, korábban elképzelhetetlen felgyorsulása, az események „egyidejűségének” megjelenése (gondoljunk például a globális pénzmozgásra) és az ebből fakadó kiszámíthatatlanság.³ Az események előreláthatóságának csökkenését jól példázzák az elmúlt évek, sőt a jelen természeti és pénzügyi katasztrófái. A bekövetkezett katasztrófa (például cunami) nyomán létrejönnek a következő hasonló katasztrófával szembeni védekezés eszközei, ám az emberiség védtelen marad az előre nem látható egyéb katasztrófákkal szemben.

Az oksági folyamatok felgyorsulása persze döntően a gazdasági, társadalmi, politikai kockázatok területén növeli a kiszámíthatatlanságot és az ebből fakadó bizonytalanságot. Ez az *imprevu* mindenkire vonatkozik, de nyilván súlyosabban fenyegeti a gyengébbeket

² Vö. MARTONYI János: *Univerzális értékek, globális szabályok, lokális felelősség = Magyarország ma és holnap. Esszék országunkról és a táguló világról*, Magyar Szemle, Budapest, 2007.

³ Lásd Thérèse DELPECH, *L'ensauvagement. Le retour de la barbarie au XXIème siècle*, Grasset, Paris, 2005, 16.

és a törékenyebbeket, mint az erőseket. (Csak látszat, hogy a *sub-prime crisis* a legerősebbnél robbant ki és őt sújtja a legjobban; valójában a külső eladósodás hihetetlen magas szintje, a külső finanszírozási forrásokra való ráutaltság és az ezt figyelmen kívül hagyó pénzügyi politika következtében az Egyesült Államok ebből a szempontból egyáltalán nem tekinthető a legerősebbnek.) Figyelemre méltó, hogy magát a válságot az utólag jól magyarázható és nyilvánvaló jelenségek ellenére valójában senki nem jelezte előre, azok sem, akiktől pedig ez tekintélyük, tudásuk és tapasztalataik alapján talán elvárható lett volna. Ezzel szemben utólag már kiváló és szakszerű magyarázatok születtek.

Az említett két fő fejlemény, tehát a kockázatok globálissá válása és a kiszámíthatatlanság csak általános háttérként szolgál a nemzetközi kapcsolatok egésze rendszerének lényeges átalakulásához. Néhány esztendővel ezelőtt szinte uralkodó volt az a tétel, hogy az úgynevezett vesztfáliai modellnek vége, lezárulóban van hát a történelemnek az a szakasza, amelyet a területileg meghatározott és sérthetetlen határokkal rendelkező szuverén nemzetállamok versengése jellemezett, az állam, annak területe és határai lassan-lassan háttérbe szorúlnak, a transznacionalizációs folyamat a nem-állami aktorokat és hálózatokat helyezi előtérbe, és ezzel nemcsak maga az állam, hanem a mögötte álló nemzeti identitások is fokozatosan elvesztik jelentőségüket. Ma már sokan látják, hogy valójában nem ez történik, a divatos dogmákat, mint már korábban annyiszor, ismét felül kell vizsgálni. „Dogma has overtaken good sense” – ahogy Andrew A. Michta írja. Kiderült, hogy Thomas L. Friedman „flat world”-je nem is annyira sima és lapos, legfeljebb távolról tűnik annak, ám közelebről jól felismerhetők a síkságot átszabdáló hatalmas hegyek és völgyek.⁴ A globalizációnak végsősoron meg kell adnia magát a nemzetközi hatalmi politika realitásának. Ez azt jelenti, hogy a területileg szervezett politikai egységek, tehát az államok és a mögöttük álló nemzeti, kulturális identitások (ha úgy tetszik: nacionalizmusok) továbbra is a legkülönbözőbb eszközökkel vetélkednek egymással, szó sincs tehát arról, hogy vége lenne a hagyományos, végső soron *az adott állam erőforrásainak bővítésére és befolyásának növelésére irányuló hatalmi-politikai játszmáknak*. A transznacionális vállalati csoportok többségükben valóban haszonélvezői a globalizációnak nevezett folyamatnak, de ez nem feltétlenül mondható el például arról az országról, amelyben a legtöbb ilyen csoport székhelye található. Az Egyesült Államok bruttó hazai össztermékének már csak 12,6%-a származik az ipari termelésből, és ez sokak szerint már az ország biztonsága szempontjából meghatározó jelentőségű stratégiai iparágak, azaz a védelmi képesség fenntartásához és továbbfejlesztéséhez szükséges technológiák és termelések fenntartását is veszélyezteti.⁵ Ugyanennek az országnak szigorítania kell a külföldi befektetőkkel szembeni, biztonsági megfontolásokra épülő, eddig is létező törvényeit, mivel a versenytársainál felhalmozódott hihetetlen méretű források, egyben pénznemének alacsony árfolyama az amerikai gazdaság soha nem látott mértékű felvásárlását teszik lehetővé.

Ami pedig a versenytársakat illeti, ezek korántsem mind liberális demokráciák. Az utóbbi évek kiemelkedő fontosságú fejleménye, hogy nem egyszerűen megjelentek vagy

⁴ Andrew A. MICHTA: *Balance Sheet of Power*, The American Conservative 2008. február 11.

⁵ Lásd *Uo.*

fennmaradtak, hanem látványosan erősödnek az *autokrata kapitalizmus* országai, ahol a tekintélyuralmi politikai rendszer és a piacgazdaság sajátos ötvözete működik, sok esetben megdöbbentően sikeresen.⁶ A területileg szervezett államok hatalmi versenyének egyik fő vonulata egyre inkább a demokratikus politikai rendszerek liberális piacgazdasága és a tekintélyuralmi féldiktatúrák sajátos állami elemekkel átszőtt kapitalizmusa között húzódik. Nem tudjuk, hogy ez a verseny meddig tart és azt sem, hogy végül melyik modell bizonyul versenyképesebbnek. Minden eddigi bölcsességünk amellet szól, hogy a piacgazdaság és a magántulajdon erősödő térnyerése előbb-utóbb elkerülhetetlenné teszik az emberi jogok tiszteletben tartására épülő demokratikus politikai rendszer megteremtését, tehát a versenyből a liberális demokrácia kerül ki győztesen. Valószínű, de nem biztos. Az sem mindegy, hogy a demokratikus politikai rendszer és a piacgazdaság összhangjának helyreállítása társadalmi robbanás útján, vagy fokozatos, szerves, evolutív folyamat eredményeként történik-e meg. Maga a hatalmi versengés is komoly kockázatokat jelent a nemzetközi kapcsolatok egyensúlya szempontjából és önmagában jelentős bizonytalanságot visz a globális nemzetközi együttműködésbe. Az pedig közismert tétel, hogy a tekintélyuralmi rendszerek hajlamosabbak az erőszak eszközeihez nyúlni a külső kapcsolataik területén is, hiszen lényegükből fakad, hogy belső feszültségeiket külső expanzióval, befolyásuk és esetleg területük növelésével kíséreljék meg megoldani.

A *hatalmi egyenlet* (*power equation*) a fentiekkel összefüggésben, de attól függetlenül is folyamatosan *átalakul*. A transzatlanti szövetség bruttó hazai össztermékének és a világkereskedelmi részesedésének aránya és ezzel a nyugati világ gazdasági súlya relatíve csökken.⁷ Ez pedig arra int, hogy *erősíteni kell a transzatlanti együttműködést* és meg kell teremteni az együttműködés magasabb szintjét biztosító gazdasági, politikai, intézményi és jogi feltételeket. Mindez persze mindenekelőtt azt feltételeznél, hogy mind az Egyesült Államok, mind pedig Európa tisztázza és vállalja saját identitását, fogadja el történelmi gyökereit, szellemét, értékeit, és ébredjen rá mind a közös értékekből, mind pedig a közös érdekekből fakadó egymásrautaltságára.

A globális veszélyekkel és a nemzetközi kapcsolatok rendszerének feszültségeiből fakadó, a kiszámíthatatlan kockázatokkal szembeni védekezés egyik legfontosabb, évtizedekkel ezelőtt megjelent, szerves útja a *regionális integrációk* megteremtésében áll. Az igazi példát erre a sok hasonló kísérlet ellenére továbbra is csak az *európai integrációs folyamat* adja, amely – mint ismeretes – egyszerre serkenti, befolyásolja a globális folyamatokat és egyszerre nyújt védelmet a globális folyamatokból fakadó veszélyekkel szemben. Az európai integrációs folyamat a globális rendszer egészének a működésére meghatározó befolyást gyakorolt és gyakorol; az áru- és szolgáltatáskereskedelem fokozatos felszabadításának regionális kísérletét az európai integráció hajtotta végre sikerrel, és ez az az integráció, amelyik egy sor fontos területen egységes tartalmú, sőt az Európai Bíróság működése következtében egységesen értelmezett „államok feletti” szabályrendszert hozott létre. Nem véletlen, hogy az univerzális szabályozások megte-

⁶ Vö. Azar GOT: *The Return of Authoritarian Capitalists*, International Herald Tribune 2007. június 15.

⁷ Lásd David SMITH: *The Dragon and the Elephant. China, India and the New World Order*, Profile Books, London, 2007.

remtésében is az Európai Unió játssza jelenleg a legfontosabb, legkezdeményezőbb és legpozitívabb szerepet.

A rendszerváltozás legfontosabb *nemzetstratégiai célja* az volt, hogy Magyarország térjen vissza Európához, a „Nyugathoz”, történjék meg a lehető legszélesebb értelemben vett *felzárkózás*, legyünk az egységesülő Európa egyenjogú és egyenrangú szereplői. Másfél évtizedes, nemzeti konszenzusra épülő erőfeszítések eredményeként e felzárkózás intézményi-jogi feltételei a csatlakozással 2004. május 1-jén létrejöttek, és ezzel a tartalmi felzárkózásra is lehetőséget – de csak lehetőséget – kaptunk. Akárhogyan is alakultak dolgaink a csatlakozást követően, az a tény nem vitatható, hogy Magyarország történelme 2004. május 1. óta nem egyszerűen Európa történelmének a része – hiszen eddig is az volt –, hanem az európai integráció történelmének része, eleme és tényezője. Feltehető hát a kérdés, hogy az európai integráció alakulása valójában külső tényezőnek tekintendő-e, hiszen egy olyan közösség tagjai lettünk, amelynek közös politikái éppen a tagállamok egymáshoz közelítését, összetartozását, kohézióját hivatottak szolgálni és e közös politikák alakulása, sikere vagy kudarca bizonyos szempontból valamennyi tagot egyaránt, ha nem is egyformán érint. Mindez persze nézőpont kérdése. Az ország és a nemzet szempontjából az európai integrációs folyamatok és ezeknek a ránk gyakorolt hatása is külső tényezőnek tekinthető, még akkor is, ha e tényezők kialakításában és működtetésében bizonyos keretek között nekünk is szerepünk van. Az integráció tehát a legjobb példa arra, hogy a nemzetstratégiánk alakítása szempontjából a külső és belső tényezők sajátos kölcsönhatása érvényesül, és az eredmény általában nem hozható kizárólag egyik vagy másik tényezőcsoporttal okozati összefüggésbe. A hatások egymást erősítik vagy gyengítik. Nem mindegy például, hogy a közös mezőgazdasági politika hogyan alakul (közösén hogyan alakítjuk), de az sem, hogy a közösségi politikához kapcsolódó magyar agrárpolitika hogyan és miként él a rendelkezésére álló eszközökkel. A közösségi és tagállami versenypolitikák és versenyszabályozások ma szimbiózisban élnek egymással, egyik a másikra tekintettel működik mind tartalmi, mind pedig eljárási vonatkozásban.

Valamennyi tagállam, így Magyarország stratégiájának is meghatározó tényezője az, hogy ennek az országnak *mi az európai integrációra vonatkozó jövőképe*, hogyan viszonyul az integrációs folyamat továbbviteléhez („milyen Európát akar”), ennek megfelelően milyen irányban kívánja befolyásolni magát az integrációs folyamatot, és mindezek alapján hogyan kívánja az integrációból fakadó előnyöket saját országa számára maximalizálni, illetve – brüsszeli nyelvezettel élve – hogyan kívánja a közösségi és a tagállami (nemzeti) érdekeket a lehető leghatékonyabban és legsikeresebben integrálni. Ezért megkerülhetetlen a számunkra az a kérdés, hogy mi milyen Európát akarunk, a több változatban elképzelhető jövőbeli fejlődést milyen irányban akarjuk befolyásolni, és legfőképpen hogyan készülünk fel a különböző változatokból fakadó következményekre, előnyökre, hátrányokra és az ezekre adandó válaszokra.

Az integrációs folyamat jövőjére nézve több változatban kell gondolkodnunk, melyek a lényegét illetően, némi egyszerűsítéssel *két csoportba* oszthatók. Az egyik az *integráció erősödése és mélyülése*, azaz az intézményi-jogi válságnak a Lisszaboni Szerződés hatálybalépé-

sével történő megoldását követően egy olyan folyamat megindulása, amely a tartalmi kérdésekre, a létező politikák megerősítésére, új politikák fokozatos megteremtésére irányul, és ami végsősoron a tagok számának lényeges növekedése ellenére a kohéziót, tehát magát az integrációt erősíti. Ez lenne az erős Európa víziója, tehát a jelenleginél a lakeni elképzeléseknek megfelelően hatékonyabb, átláthatóbb, demokratikusabb, szolidárisabb és egységesebb Európa megteremtése. Ez az Európa nemcsak versenyképesebb lenne a világban és hatékonyabban érvényesíthetné értékeit a globális folyamatokban, hanem ezt megelőzően és ennek alapfeltételeként mindenekelőtt megtalálná saját magát. Nem európaiktól, hanem egy amerikaiától, George Weigeltől származik az az intelem, hogy Európának fel kellene hagynia az önutálatot (*self loathing*) és ki kellene lépnie a szkepticizmus és a relativizmus posztmodern homokozójából.⁸ De nincs hiány az európai intelmekben sem: „Európa, amelyik nem mondja ki már a saját nevét, Európa még? Európa, amelyik nem mondja ki a nevét, el tudja képzelni a jövőjét?”⁹

Európa „önfelfedezése”, gyökereinek és értékeinek felismerése és befogadása ugyanis elengedhetetlen feltétele annak, hogy az integráció felülemelkedjen a technokratagazdasági teljesítmény szintjén, és a folyamat a már bizonyítást nyert gazdasági legitimáción túl politikai legitimációt is nyerjen.¹⁰ Ekként teremthető meg ugyanis a sokat emlegetett és hiányolt európai *démosz*, amely a kulturális és szellemi örökségre épülve elvezethet az európai *krátosz*, az európai szintű demokrácia kiteljesedéséhez.

A másik változat sem jelenti az integrációs folyamat kudarcát, de annak egy eltérő modellje felé mozdul. Ez pedig nem más, mint a tagállamok közötti differenciáció fokozatos növekedése, ami nem kizárólag a gazdasági fejlettség szintjében, hanem az integráció szoroságában is lecsapódik. Ez nem egyszerűen a „többsebességű Európát” jelenti, hanem azt, hogy tartós koncentrikus körök alakulhatnak ki, ahol a belső kör jelenti azt a bizonyos kemény magot, amely mellett létrejön vagy létrejönnek olyan külső zónák, amelyek – adott esetben a tagállam saját döntése alapján – az együttműködés, az integráció alacsonyabb szintjét valósítják meg. Az erre szolgáló jogi eszköz alkalmazását a Lisszaboni Szerződés nem nehezebbé, hanem könnyebbé teszi, jóllehet a megerősített együttműködés nem feltétlenül jelenti azt, hogy a kemény mag minden területen szorosabb együttműködést valósít meg, az elképzelés sokkal inkább arra épül, hogy különböző területeken különböző tagállamcsoportok élnek ezzel az alapszerződésben adott eszközzel. Az Európa-jövőképek eltérő voltára tekintettel azonban korántsem zárható ki, hogy ezek a különböző megerősített együttműködések fokozatosan eltérő integrációs szintekhez vezessenek, és a tagállamok növekvő száma nyilvánvalóan nem ez ellen, hanem ennek irányában hat. Dezintegrációról vagy akár fokozatos fragmentációról, széttörédezésről persze korai még beszélni, de az reális változat, hogy különböző területeken eltérő integrációs szintek jöjjenek létre, annál is inkább, mert az euróövezet pusztá léte

⁸ George WEIGEL: *Liebe Europäer*, The Wall Street Journal Europe 2008. február 28.

⁹ *Identité et culture européennes: le moment critique*, bev. Jean-Thomas Lesueur, Institut Thomas Moore Working Papers, 2008. január. (Hálózati változat: http://institut-thomas-more.org/pdf/161_en_WP-ITM17Fr.pdf.)

¹⁰ Vö. KÖRÖSÉNYI András: *Demokráciadeficit, föderalizmus, szuverenitás. Az Európai Unió politikaelméleti perspektíváitól = Magyarország ma és holnap*, 199.

– és egyes közép-európai országok csatlakozásának lényeges elhúzódása – erre ma is nyilvánvaló példát nyújt.

Magyarország számára egyáltalában nem közömbös, hogy az integráció fejlődése melyik fő változat irányába mozdul. Egész Közép-Európa felzárkózási folyamata szempontjából döntő jelentőségű kérdés, hogy a teljes és valóságos beilleszkedésre sor kerül-e, vagy *Közép-Európa nem tudja megragadni azt a különleges történelmi lehetőséget*, amelyet a szovjet birodalom felbomlása, a demokratikus politikai rendszer és a piacgazdaság megteremtése hozott számára, pontosabban amelyet jelentős mértékben saját maga harcolt ki magának. A felzárkózási folyamatnak, a gazdasági fejlettségnek döntően az egy főre eső GDP-vel vagy GNI-vel kifejezett mutatói közötti eltérés csökkenése csak az egyik tényezője, a tényleges kohézió egy sor politikai, kulturális és szellemi tényezőtől is függ. Tévednek azok, akik a közel kétévtizedes közép-európai fejlődést jórészt negatívan ítélik meg. Közép-Európa ugyanis történelmi öröksége és az adott világhelyzet körülményei között viszonylag jól teljesít, még akkor is, ha a felzárkózást szinte mindenki valamivel gyorsabbnak és simábbnak képzelte. Ugyanakkor a közép-európai országok Európa-képei is jelentősen eltérnek egymástól, és ezt még bonyolultabbá teszik az úgynevezett politikai eliték és a közvélemény hangulatai és érzései közötti lényeges különbségek. Márpedig Közép-Európa egésze erősebb és egységesebb Európában érdekelt, éspedig nemcsak a gazdasági felzárkózás, a kohézió erősítése okán, hanem nyilvánvaló geopolitikai szempontok alapján is.

Amennyire igaz az, hogy Közép-Európa sorsát az elkövetkező években és évtizedekben jelentős mértékben az európai integráció alakulása fogja meghatározni, legalább annyira igaz az is, hogy az európai integráció jövője nem kis mértékben a közép-európai fejleményektől függ. Itt sem egyszerűen az összeurópai GDP-hez történő hozzájárulásról van szó, hanem éppen arról a szellemi és erkölcsi magára találásról, amelyre az európai démosz kialakulása érdekében feltétlenül szükség van. Régebben azt mondtuk, hogy Krakkó, Prága és Budapest nélkül nincs egységes Európa. Ma ezt azzal egészíthetjük ki, hogy a totalitárius rendszerek kiegyensúlyozott és helyes megítéléséhez és főként egyértelmű elítéléséhez nélkülözhetetlenül szükséges a közép-európai történelmi tapasztalat. (A *Katyn* filmet nemcsak azért kellett Andzrej Wajdának megcsinálnia, mert ő ma a világ egyik legnagyobb filmrendezője, hanem azért is, mert ezt a filmet csak egy személyesen érintett közép-európai alkothatta meg.) Az igazi kérdés ezért az: mi lesz, mi lehet a közép-európai hozzájárulás az európai kihívások megoldásához, enyhítjük-e vagy súlyosbítjuk-e az európai népesedési válságot, ezzel segítünk-e vagy ártunk-e a bevándorlási dilemmák mértéktartó és helyes kezelésének, be tudjuk-e bizonyítani, hogy legalább annyira ragaszkodunk az ember és közösségei méltóságához, szabadságához és elidegeníthetetlen emberi jogaihoz, mint a nálunk ezen a téren sokkal tapasztaltabb és nagyobb hagyományokkal rendelkező nyugat-európai országok?

Mindaz, amit Közép-Európáról elmondtunk, a mennyiségi eltérések kellő tiszteletben tartása mellett Magyarországról is elmondható. Sorsunkat meghatározza az európai fejlődés, de mi is részt veszünk annak alakításában. Függenk az integrációtól, de nem annak tárgya, hanem alakító szereplője vagyunk, még akkor is, ha gondjain-

kért és bajainkért adott esetben könnyebb a külső tényezőket, például az európai integrációt hibáztatni. Ezzel szemben *az elmúlt több mint fél évtizedben lényegében minden külső tényező kedvezőbben alakult, mint saját honi dolgaink.* A környező országok gazdasága soha nem látott mértékben — egyesek szerint veszélyesen gyorsan — növekszik, az európai gazdaság növekedése sem marad már el az Egyesült Államoké mögött, és az intézményi-jogi válság megoldásával az öreg kontinens megkapja az új fellendülés lehetőségét. Mindeközben egy szűk hatalmi csoport az elmúlt hat esztendőben folyamatosan és fokozatosan a legsúlyosabb erkölcsi, politikai, gazdasági és szociális válságba sodorta Magyarországot.

Itt tartunk hát most, ebben a helyzetben kell megkísérelni a következő évtizedek magyar jövőképeinek felrajzolását, *megteremteni az erre a jövőképre épülő nemzetstratégia alapjait,* figyelemmel természetesen a globális és európai folyamatok és feltételek alakulására, az ezek által megszabott mozgástérre és nem utolsósorban arra a kiszámíthatatlanságra, ami a 21. század folyamatait fokozottan fogja jellemezni.

Az elkövetkező másfél évtized magyar jövőképeinek felrajzolásánál tehát hangsúlyozottan kell figyelembe vennünk a globális és európai folyamatokból eredő külső tényezőket és ezek befolyását. Ugyanakkor fel kell állítanunk azokat az *értékeket* és az ezekre épülő szempontokat, amelyek a nemzeti célkitűzések és érdekek megvalósítási folyamatában meg kell hogy jelenjenek. Nem tekinthetünk el mindenekelőtt az emberi méltóság és szabadság, az emberi jogok feltétlen tiszteletben tartásától, akárhogy is alakuljanak külső és belső viszonyaink. Semmiféle politikai versengés vagy indulat nem homályosíthatja el a tolerancia és a szolidaritás követelményét. Érvényt kell szereznünk az alapvető erkölcsi és jogi normáknak, helyre kell állítanunk a demokratikus intézményrendszer jogállami keretek között történő működését. Meg kell találnunk a helyes arányt a közösségi és az egyéni érdekek érvényesítése között, és látnunk kell, hogy különösen a nehéz történelmi helyzetekben, válságok idején a közösségi megoldásoknak kell az egyéni útkereséssel szemben elsőbbséget adnunk anélkül, hogy az egyéni szabadságjogokat bármilyen sérelem érné. Fontosak a mennyiségi mutatók, de még fontosabbak az élet minőségét mérő kritériumok és e minőség javítására irányuló horizontális politikák, mint például az emberek egészségének védelme.

Az európai politikai családok, hasonlóan a magyar politikai élet szereplőihöz, éles versenyben állnak egymással, és a versengés természetesen helyezi előtérbe az egymástól történő erőteljesebb megkülönböztetés szempontjait. Ugyanakkor minden különbség ellenére figyelemre méltó, hogy az európai kereszténydemokrata-konzervatív, szociáldemokrata és liberális értékek egymástól elsősorban a sorrend tekintetében térnek el, magukban a felsorolt értékekben csekélyebbek a különbségek. Senkitől sem várható el, hogy alapvető értékeiből engedjen, de az igen, hogy tiszteletben tartsa a parlamentáris demokrácia erkölcsi és jogi normáit, és ne tiporja lábba azokat az értékeket, amelyeket többek között maga is hirdet. A szociális piacgazdaság értékrendjének elfogadása és követése nem jelentett gondot a három fő német politikai család egyikének sem; más-más hangsúllyal, de mindegyik fél elfogadta Encken tételét („Interdependence der Ordnungen”), és vallja, hogy erkölcsi és jogi rend nélkül nincs si-

keres gazdasági rend, és a sikeres *marktwirtschaftliche Ordnung* nem létezhet a *rechtllicher Ordnungsprinzip* érvényesülése nélkül.¹¹ Meglehet, hogy a szociális piacgazdaság konkrét intézményei és módszerei ma már csak az új körülményekhez történő hozzáigazítással alkalmazhatók, de e gazdaságfilozófia által sugárzott értékek továbbra is meghatározóak kell hogy legyenek. Szabadság, verseny, hatalomkorlátozás, szolidaritás – és a sortrendet az adott történelmi körülményeknek megfelelően lehet alakítani. Másként merül fel például a szolidaritás és a szélsőséges társadalmi egyenlőtlenségekkel szembeni fellépés kérdése egy olyan országban, ahol hárommillió ember a létminimum határán él, és másként abban az országban, ahol a legnagyobb vihart az kavarja, hogy egy sikeres vállalategyesülést követően a vezető 80 millió euró összegű jövedelemhez jut. Másként merül fel a versenyképesség kérdése egy gyorsulón lemaradó, utat vesztett gazdaságban és társadalomban, mint abban az országban, ahol az élet minőségét kifejező mutatók a világ élvonalában vannak. Másként merül fel a családpolitika, ezen belül például a családbarát adózás kérdése egy olyan országban, amelynek lakossága drámai gyorsasággal zsugorodik, és másként azokban az országokban, ahol még mindig a népesség növekedése jelenti a legkomolyabb gazdasági és szociális problémát. Más dolog az egészségügyre fordított forrásokat csökkenteni egy olyan országban, amelynek lakossága Európa egyik legrosszabb egészségügyi mutatóival rendelkezik, és más dolog ezt olyan országban megtenni, ahol ezek a mutatók a világ élvonalában vannak. (Igaz, az Európai Bizottság az Európai Unió egészére nézve azt javasolja, hogy az egészségügyre fordított kiadásokat a tagállamok lehetőleg növeljék, és pedig akként, hogy ezzel a társadalom fokozott integrációját segítik elő.) Röviden szólva tehát önismeret nélkül nem tudunk megfelelő értéksortrendet felállítani, ez pedig szinte lehetetlenné teszi a világos és egyértelmű célrendszer felállítását.

Az értékek tisztázása és az azok adott helyzetben történő érvényesítésére vonatkozó értelmes párbeszédén túl mindenekelőtt *a magyar nemzetstratégia alapvető céljait* kell meghatározni.

A célok első csoportja a külső feltételekkel kapcsolatos, más szóval arra a kérdésre kell válaszolni, hogy milyen irányban kívánjuk *a külső fejleményeket befolyásolni*. (E befolyásolási képességünket és az ezért fennálló felelősségünket nem érdemes megmosolyogni. Egyrészt az oksági összefüggések kiszámíthatatlan volta következtében a történelem már számtalanszor bebizonyította, hogy a látszólag legapróbb jelentőségű eseményeknek is lehetnek drámai és az egész világ sorsát befolyásoló következményei, másrészt a magyar történelemtől egyáltalán nem állítható, hogy ne gyakorolt volna ez az ország esetenként jelentős hatást a történelemre. Említést nyert már az oszmán terjeszkedéssel szembeni magyar válasz dilemmája: ha nem állunk ellen és nem védjük Európát közel két évszázadon keresztül, nem tudhatjuk, hogyan alakult volna az ibériai és a balkáni iszlám terjeszkedés harapófogójába szorított keresztény Európa sorsa. Az is meglehet, hogy a 20. század néhány alapvető dilemmájára rossz választ adtunk, de nehéz volna vitatni e század tudományához, zeneművészetéhez és sportteljesítményéhez nyújtott magyar hozzájárulást.)

¹¹ Walter EUCKEN: *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*, Mohr, Tübingen–Zürich, 1952.

A kiszámíthatatlanságból eredő bizonytalansággal szemben *biztos szövetségesekre* van szükségünk. Ezek nem lehetnek mások, mint annak a kultúrának és értékrendnek a képviselői, amelyhez mi is tartozunk, illetve amelyet mi is vallunk. *Erős atlanti szövetség*, erőteljesebb transzatlanti együttműködés nélkül a világ nem biztonságosabb, hanem kockázatosabb lenne, és pontosan azok az értékek kerülnének veszélybe, amelyeket végre saját országunkban is sikerül talán többé-kevésbé megvalósítanunk. Ne szégyelljük kimondani, hogy nem a nyugati világ hanyatlásában, hanem annak erősebbé és magabiztosabbá válásában vagyunk érdekeltek, hiszünk a közös értékekre és érdekekre épülő „union occidentale”-ban, tehát a Nyugat uniójában.¹²

A jelenleginél erősebb és mélyebb európai integrációban vagyunk érdekeltek. Az Európai Unió adja történelmi léptékű nemzeti felzárkózásunk alapvető kereteit és esélyét. Szükségünk van a változó körülményekhez hozzáigazított, korszerűsített, de hatékonyságában korántsem csökkenő közös mezőgazdasági politikára, szükségünk van az egész integráció kohézióját erősítő fejlesztési forrásokra, szükségünk van az egységes piac értékesítési lehetőségeire, szükségünk lesz a közös pénz oltalmára és az abból fakadó lényeges gazdasági, politikai és lélektani előnyökre. Alapvetően érdekeltek vagyunk egyes új politikák kidolgozásában is, energiatartósságunkat és az ebből eredő biztonságpolitikai kockázatainkat kizárólag egy fokozatosan megteremtendő közös energiapolitika enyhítheti.

Nem adhatjuk fel *a közép-európaiság eszméjét*, különleges történelmi tapasztalatát és szellemét. Nem nosztalgiaőről, hanem arról tanít minket a közép-európai gondolat és együttműködés, hogy hosszú távon megteremtsük ennek a sokat látott és szenvedett térségnek a fokozatosan létrejövő kölcsönös bizalomra épülő nyugalomát, egyben az egyéni és közösségi emberi jogok egész térségünkre kiterjedő maradéktalan tiszteletben tartását.

Soha egyetlen magyar kormány nem mondhat le arról, hogy *felelősséget érezzen és vállaljon a határon túli magyar közösségek sorsáért és előmozdítsa nemzeti összetartozásunk erősítését.* A közép-európai együttműködés és az európai integráció ennek az alapvető nemzetstratégiai célnak az elérését is elő kell hogy segítse.

A világ, de mi is túlléptünk már az államtalanítás ideologikus dogmáján és mint látuk, *az államok (és nemzetek) versenye és együttműködése* a nemzetközi kapcsolatok rendszerének meghatározó eleme marad. Államok kell hogy megteremtsék azokat az univerzális vagy regionális (integrációs) szabályozásokat, amelyek a globális kihívásokra választ adnak, és enyhítik a kiszámíthatatlanság és bizonytalanság kockázatait. De államokra és államok együttműködésére van szükség ahhoz is, hogy a világ felvegye a harcot az utóbbi két évtized egyik legsúlyosabb jelensége, a nemzetközi bűnöző hálózatok rendkívüli gazdasági erejével és befolyásával szemben.¹³ Arra pedig ma már itthon is ráébredtünk, hogy *a közjó szolgálata és biztosítása az egész társadalom érdekeit megvalósítani hivatott állam elsődleges felelőssége*, és ezen nem változtat az, hogy mindez ma már nem lehetséges a civil világ és annak szervezetei nélkül.

¹² Lásd Edouard BALLADUR: *Pour une Union occidentale entre l'Europe et les Etats-Unis*, Fayard, Paris, 2007.

¹³ Vö. *How organized crime has gone global*, Time 2008 május 13.

Világos nemzetstratégia kell. Ha körülöttünk minden bizonytalan, legalább magunkban legyünk biztosak. A kihívásokra ugyanakkor *több változatban* kell felkészülni, a tényleges cselekvést igazítani kell a külső körülmények alakulásához.

Mindez lehetetlen a stratégia mögött álló *nemzeti egység megteremtése*, az azt megalapozó értelmes *párbeszéd* és a stratégia fő céljaira vonatkozó átfogó *megállapodás* nélkül.

Tekintettel arra, hogy ez az átfogó megállapodás csak a bizalomra, a hitelességre és az őszinteségre épülhet, bármely nemzetstratégia kidolgozásának és az erre vonatkozó megállapodás létrehozásának alapfeltétele, hogy a hitelét végletesen és véglegesen elvesztett hatalmi csoport távozzon az ország éléről. Ennek egyetlen demokratikus és az európai normákkal összhangban álló módja az, ha a lehető legrövidebb időn belül új parlamenti választásokra kerül sor.

(Martonyi János 2008. május 21-én, a *Nézőpont Intézet Alapítvány Magyarország 2025* című rendezvényorozatának nyitó eseményén elmondott előadásának szerkesztett változata – www.magyarorszag2025.hu.)

Magyarország 2025

Katonai vezetők, Virginia, 1862